

Koorbanken in Brabant

1425-1550

‘Van goeden houte gemaekt’

*Het werk van laatmiddeleeuwse
schrijnwerkers en beeldsnijders*

CHRISTEL THEUNISSEN

Colofon

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van de Stichting Sormani Fonds, de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, de J.E. Jurriaanse Stichting, de Stichting Het Nuyensfonds – L.J. Rogierfonds en de Provincie Vlaams-Brabant

© 2017 Christel Theunissen, Berkel en Rodenrijs en Uitgeverij Vantilt, Nijmegen

ISBN 978 94 6004 333 8

Omslag en boekverzorging Brigitte Slangen, Nijmegen

Lithografie All-Print, Wijchen

Foto omslag CKD – Collectie Jan Verspaandonk

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten van de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Zij die menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden.

Inhoud

Inleiding 7

Definitie | Historiografisch overzicht | Geografische afbakening | Periodeafbakening | Vraag- en doelstelling | Theorie en methode | Bronnen | Corpus van koorbanken | Opbouw van het boek

1 Het koorgestoelte in Brabant: ontstaan en ontwikkeling 17

Functie, vorm, situering en materiaal 17

Toegang tot het koor | Zitplaatshiërarchie | Materiaal | Ontwikkeling van het koorgestoelte in Brabant | Aanleiding tot aanschaf | Dorsaal en overhuiving | Wangen | Tussenschot | Misericorde

Het koorgestoelte in de tijd van de Reformatie en de Contrareformatie 39

Het koorgestoelte: herwaardering en restauratie 45
Brabantse koorbanken 47

2 Van opdracht tot oplevering 51

Het contract 52

De ambachtslieden 56

Het ambacht van de schrijnwerkers en de beeldsnijders | De ambachtsman op het koorgestoelte | De ambachtsman in het contract

De opdrachtgevers 69

De opdrachtgever op het koorgestoelte

De opdracht 76

Het model | Materiaal | Decoratie | Leerlingen en gezellen | Financiële zaken | Bonus- en boeteregeling | Werkplaats | Arbeidsconflicten

Ambachtslieden en opdrachtgevers 89

3 Jan Borchman, de ambachtsman en zijn oeuvre 93

De ambachtsman Borchman 94

Opdrachtgevers en samenwerking | Leerlingen, gezellen en knechten | Financiële status

Professionele en sociale status 100

Borchmans oeuvre in historiografisch perspectief 102

De plaatsen waar Borchman werkzaam was 103

Het koorgestoelte van de Sint-Petruskerk te Oirschot 104

Situatie in 1944 | Het ontstaan (1508-1511) | De tussenjaren (1512-1892) | De restauratie (1893-1896)

Het koorgestoelte van de abdijkerk te Averbode 111

Het koorgestoelte van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Aarschot 116

Saint Andrew op Gatton Park | Het ontstaan (1515) | De tussenjaren (1598-1910) | Situatie 1911 tot nu

Het koorgestoelte van het klooster Sint-Niklaasberg te Aarschot 132

Borchmans oeuvre en de Brabantse koorbanken 133

4 Beeldsnijwerk in Brabant 137

Beeldsnijcentra in Brabant 137

Regionale ambachtslieden 139

Stilistische verwantschap tussen Brabantse koorbanken 141

Oirschot versus Aarschot 147

Oirschot en Aarschot als Brabants houtsnijwerk 149

Brabants houtsnijwerk 152

5 Iconografie 155

Profaan en religieus 156

Wie betaalt, bepaalt? 157

Inspiratie: de bronnen 160

Inspiratie voor Borchman 166

Het houtsnijwerk van Oirschot en Aarschot 175

Koorbankwangen | Misericorden en knoppen | Mens | Dieren en hun menselijke activiteiten

Fantasiewezens | Spreekwoorden | Bijbel en heiligen

Beeldtaal en beeldbronnen 199

Slotbeschouwing 200

BIJLAGE 1 Lijst met Brabantse koorbanken 207

BIJLAGE 2 Contracten 209

BIJLAGE 3 Documenten met betrekking tot Jan Borchman 221

BIJLAGE 4 Documenten inzake het koorgestoelte van de abdij van Averbode, 1510-1517 222

BIJLAGE 5 Aarschotse misericorden 224

BIJLAGE 6 Overzicht van de verblijfplaatsen van de Aarschotse misericorden 226

BIJLAGE 7 Overzicht van de aantallen in beeld gebrachte spreekwoorden op misericorden 227

BIJLAGE 8 Beschrijving houtsnijwerk van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Aarschot en de Sint-Petruskerk te Oirschot 229

Noten 294

Archieven, online bronnen en bibliografie 332

Dankwoord 359

Summary 360

Illustratieverantwoording 364

Personenregister 366

Plaatsnamenregister 369